

Sead Šemsović

Poetika tekijске ilahije – osobine i osobenosti poetskog žanra

UDK 28-291

Sažetak

Rad se bavi teorijskim sagledavanjem poetskih osobina i osobenosti žanra tekijске ilahije, kao i tematskim okvirima u kojima se ovaj žanr u bošnjackoj književnosti na bosanskom i osmanskome i arapskom jeziku ostvaruje. Važnost ovoga žanra ogleda se u njegovoj rasprostranjenosti, s jedne strane, te sve češćem odmaknuću od originalnih tekstova u savremenoj muzičkoj produkciji. Potreba kolektiva da svaki segment života bude praćen pjesmom ostvarit će se i u bošnjackoj kulturnoj zajednici, osim, naravno u slučaju smrti, jer Islam ne odobrava niti jedan oblik glasnog žaljenja. Stoga je tekijška ilahija praktičan oblik i za trenutke žalosti i za trenutke radosti, odašilje univerzalne poruke o čovjekovoj pokornosti Bogu i Njegovim postulatima življenja.

Ključne riječi: tekijška ilahija, književni žanr, tekija, sufizam, duhovno putovanje

Za razliku od moderne književnosti za koju su karakteristični hibridni žanrovi, klasične književnosti operiraju žanrovskim uobličenjima koja nastaju kao proizvod kolektivnih potreba. Tako će i usmena i pisana klasična književnost biti u potpunom skladu s razvojem i potrebama zajednice. Upravo stoga razlikujemo pučku alhamijado književnost, namijenjenu širim društvenim slojevima, i divansku književnost koja svoju publiku prepoznaje u visokim slojevima društva. Najprije će izbor jezika svakoga pjesnika odrediti piše li za puk ili za sloj učenih, te će na bosanskom jeziku arebicom pisati da ga svi mogu razumjeti, a na arapskom, perzijskom ili turskom za one koji dobro poznaju ove jezike. Potom će samo prepoznavanje potencijalnog recipijenta odrediti teme, pa će u pučkoj književnosti to biti temelji vjerovanja – lijepo ponašanje; islamski i imanski šarti; Džennet i Džehennem – dok će u divanskoj posegnuti za pitanjem razloga stvaranja svega, govoriti o dimenzijama vremena, odnosa božanskog i ljudskog postojanja i sl. Prva će dva koraka nužno proizvesti treći – izbor načina oblikovanja poetskog jezika i upotrebu pjesničkih slika: u pučkoj će književnosti jezik biti na nivou osnovnih leksičkih značenja, a pjesničke slike reflektirat će kur'anske i hadiske slike o datoj temi, dok će u divanskoj pjesnik operirati jezikom prenesenih značenja, a pjesničke slike graditi metaforama i simbolima.

Između ove dvije poetike razvit će se središnji prostor, koji neće biti niti sasvim pučki, a niti sasvim hermetičan, upravo kakav je i prostor tekije – niti sasvim otvoren, a niti sasvim zatvoren. Tekija je i središnje mjesto između musalle – otvorenog prostora za javni i kolektivni ibadet – i carskog dvora – kao tačke najveće zemaljske vlasti. Svaki od ovih prostora razvit će svoje poetske discipline: na musalli razvija se pučka poezija, na dvoru divanska, a u tekiji ilahija. Okupljanje grupa zainteresiranih za raznolike teme iz oblasti vjere i vjerovanja proizvest će i sasvim različite pristupe čak i jednoj istoj temi, a sve u skladu s principima da se recipijentu pristupa prema njegovim mogućnostima.

Ilahija, dakle, nastaje unutar tekije i unutar nje nalazi svoje recipijente. U različitim će se tarikatima imenovati različito: “kod mevlevija naziva

se *ajin*, kod bektašija *nefes*, kod gulšenija *tapug*, kod halvetija *durak*, kod alevija *deme*, kod jesevija *hikmet*, dok je ostali tarikati nazivaju *džumbur* ili zajedničkim imenom *ilahi*.”¹ Stoga će pojam ilahija sve do novijeg doba biti isključivo vezan za prostor tekije, a teme u potpunosti usklađene s principima određenog tarikatskog učenja. U njoj je jasno prepoznatljiva pjesnikova nakana za poučavanjem recipijenta, što je povezuje s moralno-didaktičnom pučkom poezijom, s jedne strane, te snažno prisutan sufizam, kao specifičan oblik islamske filozofije, kojim je povezana s divanskom poezijom s druge strane. Takav poetski međuprostor, zapravo, visokostilizirani sufizam divanske poezije za sljedbenika postaje pragmatično upotrebljivim znanjem koje ga vodi duhovnoj Zbilji. Tek s pojavom različitih nosača zvuka, ilahija će napustiti prostor tekije i izaći u prostor pučkog izraza, na taj će se način ime ovoga žanra zadržati dok će njezin sadržaj postepeno gubiti svojstva tarikata i sve više poprimati osobine i osobenosti moralno-didaktične poezije. Budući da se pučka moralno-didaktična poezija, kakav je naprimjer mevlud, nije pjevala već recitirala, u ovom izlasku u javni prostor nastajat će spoj ilahije, sevdalinke i pučke poezije u novom žanru koji će nastaviti koristiti ime ilahija. Upravo će se stoga i roditi potreba za preciznijim imenovanjem klasičnog žanra ilahije, sada kao *derviška* ili *tekijaska ilahija*, a kako bi se odvojila od novonastalog poetskog proizvoda namijenjenog za široku populaciju slušalaca.

Lirsko i lirskonarativno u tekijskoj književnosti

Potreba znatiželjnika da uđu što potpunije u prostor stvarnog vjerovanja ponukala je učitelje da vlastito znanje prilagode učenicima. Prilagodavanje je podrazumijevalo pojednostavljeno pojašnjenje, koje pritom ne smije biti svedeno na banalno. Punina znanja nije se smjela narušiti. Ako se znanje dovede u ravan jednostavnog, naučeni nikada ne može dosegnuti puninu saznanja. Upravo je stoga tekijaska ilahija posebna

¹ Hamza Ridžal u tekstu “Lažno zlato jače sija” navodi riječi Amine Šiljak Jesenković, *Stav*, 223, 20.6.2019. Dostupno na <https://stav.ba/lazno-zlato-jace-sija/>.

vrsta u širokom spektru dragulja. Majstorstvo njezina oblikovanja ne leži u lepršavosti pjesničkih izraza, već u pjesnikovoj umješnosti da bude Učitelj. Zato poezija ašika nije uvijek isto što i tekijaska ilahija. Povremeno se dodiruju, ali se u potpunosti ne preklapaju. Ašik samo pretače unutarnja treperenja u jezik, koji i ne može biti sasvim razumljiv, naročito mladom dervišu, dok tekijaska ilahija obuhvata i djelo majstora-učitelja. Analogno tome, uz *poeziju ašika*, koja je žanrovski prepoznata odavno,² bez sumnje u okviru tekijaska ilahije mora postojati i *poezija arifa*. Ono što ih na razini teorije književnih žanrova odlikuje jeste to da su pjesme iz grupe poezije ašika lirske, dok su one iz poezije arifa lirsko-narativne. Dok prve dočaravaju emociju, dotle druge pripovijedaju o njoj.

Iako bi se činilo najlogičnijim da je dovoljno što majstor-učitelj oblikuje narativnu priču kako bi poučio učenika, pisanje lirske pjesme dio je postupka poučavanja, jer se razum na islamizaciju pokreće pripovijedanjem, a emocije lirskom pjesmom. Takvim se postupkom upotpunjuje islamizacija čovjeka. Ako bi se tek jedan segment ovoga procesa izostavio, čovjekovo upokoravanje ne bi moglo biti cjelovito, s tim što je u brojnim prethodnim vremenima islamiziranjem emocija mogao biti okončan cjeloviti čovjekov put. Promjenom odnosa prisutnosti i razvoja naučnog i vjeronaučnog došlo je do disbalansa, a samim tim i do promjene u procesu insanizacije. Razdvajanjem naučnog i vjeronaučnog znanja, šerijatskog i tarikatskog učenja, čovjek najčešće bira samo jedan od oblika poučavanja, samo emotivni ili samo racionalni. Obnavljanjem jedinstvenosti znanja, obnavljaju se i njegove učinkovite vrijednosti.

Tekijaska je ilahija, dakle, temeljnom sastavnicom postupka čovjekovog samosaznanja. Bez te sastavnice njegovo prepoznavanje vlastitih bitnosti ostvarit će se tek nepotpuno. Kao jedan od najslikovitijih primjera jesu i djela barda sufjske misli Mevlane Dželaludina Rumija. U kapitalnom djelu *Divani Šems* prepoznajemo poeziju koja prikazuje stanja ljubavi, u *Mesnevi*

nailazimo na brojne priče kojima mudri učitelj poučava svoje učenike, a u proznom djelu *Fibi ma fibi* – Šta je tu je objedinjuju se oba polariteta saznanja u jednu zaokruženu cjelinu. Ova tri djela prikazuju dijelove saznanja, a njihov redoslijed iscertava svojevrsan postupak na putu samosaznanja.

Upravo stoga u Mevlanimom *Divanu* sve ključa od emocije ašika – i bol i ushićenje, a u *Mesnevi* naj jeca tugom arifa. Na temelju ovoga možemo posmatrati ne samo tekijasku ilahiju nego i cjelokupnu religijsku poeziju sufijskoga usmjerenja. Pri čemu na razini motivike možemo prebrati one koji pripadaju nekoj od kategorija vjeronaučnog saznanja: šerijatskoj, tarikatskoj, marifetskoj, hakikatskoj ili vahdetu-l-vudžudskoj paleti motiva i simbola.

Činjenica da je neki čuveni arif autor pjesme iz kategorije poezije ašika ne ukazuje na drskost prepoznavatelja, već na ustaljenu zakonitost da veći stepen u sebi sadrži niži te je svaki arif i ašik, dok ašik još nije postao arif.

Tekijaska ilahija

Tekijaska je ilahija melopoetski lirski žanr nastao unutar tekijaskog sijela, a za potrebe duševnih priprema derviša za zajednički obred zikra, s jedne, te za potrebe samog halka-zikra, s druge strane. Pisana je jezikom razumljivim tekijaskim polaznicima. Česta je upotreba aluzija na neke događaje iz historije islama, na ajete i hadise koji su od posebnog značaja za tesavufska učenja.

Najčešće se uči džematski (horsko izvođenje) s pojedincem koji će “povesti” ilahiju – sam uči dio ili cijeli prvi stih – kao i svaki početak naredne strofe. Uče je u principu svi prisutni, osim kada se izvodi tokom zikra, kada će je učiti pojedinac ili manja grupa derviša, dok će ostali učestvovati u samom učenju zikra uobličenom u vidu melodičnog ponavljanja nekog od Božijih imena. Na redovnim sijelima i tokom obreda zikra tekijasku ilahiju izvode isključivo muškarcima, dok ženski članovi sasvim tihim glasom mogu pratiti učenje. U prilikama kada muškarcima nisu prisutni, tekijaska se ilahija može izvoditi i ženskim glasom. Ilahija se izvodi s punim

² Najreprezentativniji primjer poezije ašika, koja se povremeno dodiruje s tekijaskom ilahijom, nalazimo u ilahijama Ašik Junuza.

srčanim hudurom (unutarnja svjesnost Zbilje) i svijeću da u iskazano nema nikakve sumnje.

Instrumentalna pratnja svedena je na tradicionalni def (kudum), bim-bir halku (def s hal-kama), rjeđe naj, a u manjem su orkestru povremeno prisutne i činele.

Tematski raspon derviških ilahija kreće se od poezije ašika, u kojoj sve treperi od uzavrele atmosfere pokornosti, preko ilahija o principima potpunog robovanja – Tevhid, ilahija o Poslaniku, Ehli-bejtu, Piru, Šejhu, evlijama; o pokajanju i ljubavi.

Brojne su teme tekijске ilahije, ali se uglavnom sve one mogu razvrstati u sedam grupa:³

1. Ilahije o tevhidu,
2. Ilahije o Božjem Poslaniku,
3. Ilahije o Ehli-bejtu,
4. Ilahije o pokajanju,
5. Ilahije o duhovnom putu,
6. Ilahije o Ljubavi,
7. Ilahije o irfanu.

Ovih sedam tematskih krugova otprilike obuhvata sve teme kojima se bavi ova vrsta poezije.

Tekijška *ilahija o tevhidu*, što se na prvu može pomisliti, ipak ne analizira akaidiska učenja o Allahovoj jednoći niti sučeljava različita stajališta ondje gdje su se osnivači akaidiskih škola blago razilazili, već prenosi *above* pojedinaca. Emocija pretočena u misao biva otjelovljena u jeziku bez prisustva analitičkog diskursa. Kao takva, naravno da operira uskim krugom motiva i simbola, ali brojna jezička uobličjenja na razini sintagmi i drugih sintaksičko-misaonih konstrukcija, omogućila je široke poetske valere u kojima su se ovi pjesnici okušavali.

Načelno ovaj tip tekijске ilahije prenosi putnikovo oduševljenje božanskom blizinom, svjesnost da sve stvoreno slavi Gospodara i u potpunosti Mu robuje, potrebu za što većom blizinom iako je svjestan da dostiže najdostižnije moguće, žal što ne može potpuno izgorjeti odjednom, već pri prvom susretu, nego mora postepeno izgarati, praksu čestog spominjanja Imena kako bi se čuo Njegov glas i potom ugledalo Njegovo lice,

itd. Dakle, pjesma kombinira ograničeni broj motiva i simbola, ali poruke koje njima prenosi mnogobrojnije su od uobičajenog jezičkog materijala kojim operira.

Analitički pristup ovom tematskom krugu tekijških ilahija složen je zbog složenosti same teme. Ako joj pridemo iz pozicije samog šerijatskog učenja, bez širine tesavvufa, učitat ćemo u tekst neprisutne devijacije. Tekijška ilahija o tevhidu nastaje kao jezička preslika osvjedočenja. Budući da ima ciljnu grupu – muride, ona teži jasnosti u predočavanju užitka spoznaje i ibadetskih receptura koje su dovele do potpunoga saznanja. Ovakve se recepture – rijaze, nalaze i po drugim i drugačijim žanrovima književnih i izvanknjiževnih djela, ali njihovim stapanjem sa slikom uspjeha pokazalo se znatno plodotvornijim nego bilo koji drugi kontekst. Činjenica da ova ilahija donosi i recept i cilj smiješane u jednu amalgamiranu cjelovitost, ukazuje na nesagledivo majstorstvo pjesnika.

Budući da ova poezija ima i upotrebnu vrijednost, savjeti i upute uvijek su utemeljene kroz primjer vlastitog puta. Stoga je i pitanje tevhida neraskidivo povezano s idejom vahdetu-l-vudžuda. Zato pjesnik sve vrijeme operira sa stepenovanim robovanjem, pod kojim podrazumijeva brojne postupke vjerovanja i uvjerenja, svjedočenja i osvjedočenja, do konačnog i potpunog namjenskičkog robovanja.

Tekijške *ilahije o Božijem Poslaniku* oblikovane su kroz lirske slike ljubavi prema poslaniku Muhammedu, a.s. Kao takve, ove ilahije donose brojna kur'anska i hadiska načela o obavezujućem odnosu čovjeka prema Poslaniku, gdje se sama emocija razvija u trenutku sagledavanja Poslanikove važnosti u ukupnom stvaranju čovječanstva i svega onoga čime je okružen, zatim u njegovoj poziciji u odnosu prema svim drugim poslanicima i u konačnici u samoj njegovoj misiji. Ovi pjesnici u dočaravanju vlastitog oduševljenja Poslanikovom praiskonskom pozicijom i njegovim etičkim postupcima tokom boravka među ljudima koje poziva, dosegli su visoke stepene estetske kreativnosti kojom mladog zaljubljenika u Lijepo zazivaju na put ka Sebi.

Poslanik kao prvostvoreni Insan analiziran je kroz brojna hiljadugodišnja poslanstva na isti

³ Prva zbirka na našim prostorima koja je ponudila prema ovoj klasifikaciji tursku tekijšku ilahiju jeste *Palaca od ruže*, Fondacija "Baština duhovnosti", Mostar, 2015.

način na koji je i sam Kur'an analiziran objavama koje mu zemaljski prethode. Takve pozicije nužno zahtijevaju stanoviti oblik strahopoštovanja koje se razvija iz svjesnosti o različitosti pozicija. Takva emocija obavezujuća je za svakoga vjernika, kako je to sam Poslanik podcrtao riječima: "Nijedan od vas neće biti vjernik dok mu ja ne budem draži od njegovog roditelja, njegova djeteta i cijelog svijeta." Vjernici prvih stoljeća islama ovako su ozbiljne upute provodili u djelo o čemu posebno svjedoči ova vrsta poezije. Pored samog svjedočanstva o vjerovanjima prethodnih generacija, ove pjesme pobrajaju modele življenja koji će mladom putniku na duhovnom putu pomoći u prepoznavanju vlastitih unutarnjih svojstava. Ljubavlju prema Poslaniku iščistit će brojne negativitete svojih osobina, čime će one pozitivne same doći do izražaja i konačne prevlasti.

Različite scene iz poslanikovoga života, kakvi su događaji iz pećine Hira, pećine Sevr, Miradža ili hidžre zahtijevaju od čitaoca bogato predznanje iz historije islama, ali isto tako i spremnost na izvlačenje pouke za lično samopopravljanje. Budući da je ovo dominantno lirska poezija, ona ne prepričava sam događaj niti ima potrebu za tim, već veličinu Poslanikove misije oprimjeruje pojedinim njegovim postupcima. Dakle, primat je dat samoj emociji prema poslaniku, a ne činjenicama iz života, koje služe samo za ostvarivanje uvjerljivije sceničnosti kako bi efektnost izazivanja emocije kod recipijenta bila što uspješnija.

Ova poezija pokušava pojasniti šta to u stvarnosti znači i kako se može postići neka paralela koja je uspostavljena između Poslanika i čovjeka koji se želi kretati njegovim putem, kao naprimjer: "U Poslaniku imate najljepši uzor" ili "Namaz je miradž vjernika". U ovim pjesmama nailazimo na osvjedočenja onih koji svjedoče vlastitom uspjehu u ostvarivanju ovih naredbi. Njihova je ljubav prema Poslaniku rezultirala uspješnim duhovnim putovanjem i oni fineše vlastitih emocija dijele s onima koji su, kao i oni nekada, željni putovanja.

Motiv ljubavi prema Ehli-bejtu prisutan je u brojnim tekijskim ilahijama, ali je znatno manji broj onih pjesama koje možemo prepoznati kao *Ilahije o Ehli-bejtu*, a to su one u kojima bi

se govorilo samo o pjesnikovom odnosu prema članovima odabrane porodice. Kroz brojne i ajete i hadise isticana je važnost emotivnog stava svakoga pojedinca o Poslanikovoј porodici. Osjećaj blizine s njima uvjet je za blizinu s Poslanikom, a blizina s njim za blizinu s Gospodarom. Među takvim pjesmama posebno mjesto zauzima *matem* – molski intonirana pjesma o šehidskoj smrti Poslanikovih unuka Hasana i Husejna. Kroz tekijsku praksu zapamćeni su obavezni običaji učenja *matema* u danima ašure kako bi se prisutni sjećali nemilog dešavanja na Kerbeli. Iako su sami krvavi događaji njihovih svirepih ubistava preuzeli dominaciju u temama i motivici ove vrste tekijске ilahije, ostalo je zapaženo prisustvo i onih pjesama koje govore o njihovim besprijeckorno moralnim životima.

U ovoj je vrsti ilahije posebno prisutan hazreti Ali, kao jedina osoba za koju je rečeno da je "Kapija Grada Znanja", što ukazuje na činjenicu da se samo kroz nju može do samoga Grada. Ovakvim razumijevanjem i pjesnici tekijске ilahije traže put do Kapije kako bi sebi priskrbili ulazak u Grad i lično upoznavanje sa Znanjem. Slijedeći tako iscrtan put, duhovni putnici svoja srca okreću ka članovima Porodice kako bi stekli Allahovu naklonost i na Ovom i na Budućem svijetu.

Tekijске *ilahije o pokajanju* možda su i najmalobrojnije u ukupnom korpusu, jer se o samom kajanju pjesnik izjašnjava i u pjesmama o ljubavi, i to posebno u posljednjoj strofi kada spominje svoj mahlas – pseudonim. Pozicija pjesnika-učitelja rezervirana je za govor o različitim kategorijama saznanja, a ne o grijehu koji sam po sebi udaljuje od saznanja. Čak javno oslikavanje grijeha u lirskoj pjesmi nije u skladu s islamskim učenjima, jer govor o grijehu nije pohvalan, ali je kajanje obavezno. Upravo tako i tekijška ilahija kombinira ova kazivanja izgrađujući balans za što učinkovitije poučavanje. Čak i ove rijetke *ilahije o pokajanju* ne ustrajavaju na naznačavanju grijeha, već ga tek spominju dok je sva ostala pažnja usmjerena na kajanje kako se ne bi izgubila naklonost Allaha, dž.š.

Budući da "koliko je putnika toliko je i puteva", a da svi oni zajedno čine jedan Pravi put, *ilahije o duhovnom putu* izuzetno su brojne. Brojne su

teme koje okupljaju pjesnike ove vrste tekijske ilahije: značaj šejha za duhovni put – pokornost, poslušnost i ljubav prema njemu; značaj prepoznavanja Allahovih oznamenjenja na svemu što nas okružuje, jer s prepoznatim oznamenjenjem možemo upoznati i Njegov znamen; činjenica da Gospodara ne može naći um nego srce, te da se samim promišljanjem ne može dostići spoznaja, jer promišljanju mora prethoditi zikr; “piće aška” i kao molitva i kao već doseguta razina Ljubavi; beskrajna tuga zbog razdvojenosti od Voljenog te kretanje od mnoštva ka Jednoći.

Sve pobrojane i brojne druge teme usmjerene su ka dočaravanju raznolikih stanja na duhovnom putu. Svi upotrijebljeni motivi ljubavi, teškoće, boli, tuge usmjereni su ka dočaravanju promjene duhovnih stanja tokom puta. Svako od upriličenih uprizorenja vlastitoga puta donosi jasnu emotivnu i informativnu poruku recipijentu. Sama poruka pored opisa stanja najčešće nosi i put koji dolazi nakon toga, odnosno da nakon svakog stanja duhovno-duševne pritisnutosti dolazi stanje rasterećenja.

U *ilahiji o Ljubavi* pjesnik poseže za ustaljenim motivima ljubavi u sufijskoj poeziji općenito: vino, krčma i krčmarica; ruža i slavu; leptir i svijeća te kap i more, ali ih upotrebljava u lepršavom kontekstu kojim dekodira značenja ovih motiva. Motiv je ovdje dijelom šire slike kojom biva pojašnjena inicijalna želja pjesnika. Za razliku od divanske poezije visokoga stila, tekijska ilahija o Ljubavi nije hermetična. Njezina značenja lahko se otključavaju pred čitaocem koji poznaje tek osnove duhovnoga putovanja. Pjesnik vlastitim primjerom bolnog vapaja ili jecaja ukazuje recipijentu na pouzdana značenje dijela ajeta “a k Sebi upućuje onoga ko Mu se pokajnički obraća”⁴. Pod silinom snage Ljubavi koja se spušta po njemu, pjesnik tekijske ilahije pretače vlastitu nemoć nastalu u silovitoj želji da odgovori ljubavlju koja će makar približna biti Onoj koju dobija od svoga Gospodara.

I, u konačnici, *ilahija o irfanu* govori jezikom jasnog viđenja i saznanja, u kojem su bure i orkani puta splahnuli, vreline zaljubljenosti

iščezla, treperavi vreli zrak koji je dugo stvarao maglu sasvim se slegnuo i putnik počinje svjedočiti svome prisustvu unutar Ljubavi. Više ne postoji distanca koja razdvaja zaljubljenog i Ljubljenog. Gledanje Stvarnosti unutar nje same je analitički hladno i činjenično potpuno. Ovakav putnik o svom putovanju govori u prošlom vremenu. Svojih se zabluda s osmjehom sjeća, jer je konačno postao svjestan na koji mu je način u dertu derman bio.

Tekijska ilahija u Bosni

U Bosni se ilahija pojavljuje dolaskom islama na ovaj prostor. Posigurno su se već u prvim godinama prve polovine 16. stoljeća pojavljivala književna ostvarenja kako alhamijado i divanske književnosti, tako i usmenoknjiževni žanrovi koji nastaju preplitanjem orijentalnog i starobosanskog, kakva je sevdalinka. Na sličan će se način oblikovati i domaća ilahija u lokalnim tekijama. Slojevi bosanskog kulturnog senzibiliteta pojavljivat će se kako u sloju teksta tako i u sloju muzičke podloge izvedbenih tehnika i instrumentalne pratnje. Na razini teksta posebno je prepoznatljiv izbor tema, a na razini muzičke podloge i izvedbenih tehnika prisutan je suptilan sloj sevdalinskog senzibiliteta.

Dominantna poetička crta bosanske tekijske ilahije jeste izravno poučavanje mladih derviša o vjerovanju i spoznaji. Gotovo da je nemoguće prepoznati ilahiju s jednom temom, već se unutar teksta pojavljuju cijele palete raznolikih tema koje se prepliću čineći značenjsku cjelinu. Iz ukupnog korpusa prepoznajemo da je najprisutnija tema odnosa derviša prema Šejhu i Piru, dok će lirski iskaz ašika u potpunosti izostati. U tome možemo naslutiti da Bošnjak tog vremena emotivni odnos u vjerovanju smatra intimom i da se o tome javno ne treba govoriti, što naravno neće biti slučaj s nekim drugim tradicijama. Na osnovu ukupnog uvida u cjelokupnu bošnjačku klasičnu književnost, poetski prostor očitovanja ljubavi Bošnjaka ipak će ostati jedino unutar poetike sevdalinke.

Pored samih članova Porodice – petero pod ogrtačem, *ilahije o Ehli-bejtu* donose i treperave emocije prema njihovim nasljednicima

⁴ Grom: 27.

– Imamima. Upravo su ovakve pjesme prisutne i u osmanskoj i u bošnjačkoj kulturi potvrdile neupitnu korist putnika na duhovnome putu od ljubavi prema imamet, što ni na koji način ne dolazi u sukob s dugostoljetnom hanefijskom praksom u tekijama.

Zasigurno da su autohtone tekijske ilahije Bošnjaka postojale i prije, ali će njihova ekspanzija ipak uslijediti u trenutku širenja nakšibendijskog reda Bosnom, i to u drugoj polovini 18. i prvoj polovini 19. stoljeća. Najznačajniji tari-katski šejhovi ovoga razdoblja su: Abdulvehab Ilhamija (1773 – 1821)⁵, Abdurahman Sirrija (1775 – 1847)⁶ i Muhammed Mejlija (? – 1854)⁷. I zapravo, sve ono što danas smatramo tekijskom ilahijom Bosne poglavito potječe od ove trojice duhovnih velikana.

Tekijska je ilahija u osmanskoj Bosni nastajala i na bosanskom i na osmanskome jeziku. U 20. stoljeću dolazi do prvih prijevoda tekijske ilahije s osmanskog jezika, ali samo one koja nastaje na nekim drugim krajevima. U prvoj polovini ovoga stoljeća najbrojniji su prijevodi ilahija Ašik Junuza, dok će se u drugoj polovini ovim prijevodima pridružiti prijevodi ilahija kosovskog šejha Selima Samija. Prevodioci koji će svojim umijećem pretočiti ove lirske iskaze bit će Adem Karađozović i šejh Fejzullah Hadžibajrić, te će kraj 20. i početak 21. stoljeća biti obilježen ravnomjernom upotrebom i originalnih i prevedenih ilahija ovih značajnih učenjaka i pjesnika.

⁵ Jedan od posljednjih radova koji se bavi rukopisima ilahija Abdulvehaba Ilhamije jeste rad dr. Alena Kalajdzije *Zapadnoštokavski jezički elementi u djelu Abdulvehaba Ilhamije*, Godišnjak BZK “Preporod (2007)”, str. 267–279.

⁶ Iako se radi o zborniku za internu upotrebu, ipak valja spomenuti rad Šabana Gadže *Šejh Abdurrahman Sirri*

Dolazak Austro-ugarske monarhije 1878. godine i novi sistem obrazovanja učinio je da se ilahije napisane na osmanskome jeziku više ne razumiju i da se postepeno smanjuje njihovo prisustvo u tekijama. Postepeno prevladavaju one tekijske ilahije koje su napisane na bosanskom jeziku, a sistemskim gašenjem tekija pedesetih godina 20. stoljeća kajde mnogih ilahija ostaju sasvim zaboravljene. Usljed takvih okolnosti, za niz tekijskih ilahija danas ne znamo kako su se učile. Zanimljivo je da brojne ilahije domaćih pjesnika nastale na osmanskome jeziku nikada nisu prevedene za potrebe učenja, a prijevodi, kada i postoje, namijenjeni su samo čitanju, dok je učenje tekijske ilahije *Hak, Hak dejen Abdurrahmana Sirrije* i *Nuri džemali Hakkun visali Arifa Sidkija*, naprimjer, i tekstualno na osmanskome jeziku i melodijski u potpunosti ostalo očuvano.

Upravo će stoga opstanak tekijske ilahije u svome izvornome obliku biti jedno od velikih pitanja bošnjačke kulture. Val novonastalih tekstova u potpunosti je izvan standarda klasičnog žanra, ponavlja pojedine ustaljene teme i motive, ali kao značenjska cjelina u potpunosti je izvan stvarne upotrebne vrijednosti. Potraga za antologijskim primjercima žanra tekijske ilahije u mnogome je otežana velikim vremenskim rasponom od nastanka ilahije do savremenog doba, što je nužno proizvelo i zamašan broj varijeteta i u tekstualnom i u melodijskom smislu.

– *Pobožne pjesme (Ilahije)* iz 2011. godine, koji donosi sve poznate radove na bosanskom jeziku o ovome bošnjačkom učenjaku i pjesniku.

⁷ O Šejhu Muhamedu Mejliji postoji tek pokoji osvrt. Jedan od njih je i rad dr. Čazima Hadžimejlića i nalazi se na stranici <http://www.mesudija.ba/sejh-hadzi-muhammed-mejli-baba/>. Posljednji put posjećeno 10.12.2019.

Citirana literatura

Prijevod Kur’ana, prev. Besim Korkut, 1997.
Gadžo, Šaban, *Šejh Abdurrahman Sirri – Pobožne pjesme (Ilahije)*, Sarajevo, 2011. (Rukopis za internu upotrebu)
Hadžimejlić, Čazim, *Šejh hadži Muhammed Mejli Baba*, <http://www.mesudija.ba/sejh-hadzi-muhammed-mejli-baba/>

Kalajdzija, Alen, *Zapadnoštokavski jezički elementi u djelu Abdulvehaba Ilhamije* (2007), Godišnjak BZK “Preporod”, 267–279.
Ridžal, Hamza, *Lažno zlato jače, Stav*, 223, 20.6.2019. Dostupno na <https://stav.ba/lazno-zlato-jace-sija/>.
Palaca od ruže. Zbirka turkse sufijske ilahije, prired. Hamza Halitović, Fondacija “Baština duhovnosti”, Mostar, 2015.

Abstract

Poetics of Tekke Nasheed – Characteristics and Particularities of Poetic Genre

Sead Šemsović

The paper deals with theoretical perception of poetic characteristics and particularities of the genre of tekke nasheed, as well as thematic frameworks in which this genre in Bosniak literature in Bosnian, Ottoman and Arabic languages is accomplished. The importance of this genre is reflected in its prevalence on one hand, as well as more and more frequent distancing from the original texts in the modern music production. The need of the collective to have every segment of life followed by music will also realise in Bosniak cultural community, except of course, in the case of death since Islam does not approve any form of loud mourning. Therefore, tekke nasheed is also a practical form for the moments of sorrow as well as for moments of joy – it sends universal messages on human obedience to God and His postulates of living.

Key words: tekke nasheed, literary genre, tekke, sufism, spiritual journey